

**KLIINILISE LOGOPEEDI POOLT ISESEISVALT TEOSTATAV
FIIBERENDOSKOOPILINE NEELAMISUURING (FEES
UURING).**

**JUHEND KOMPETENSI SAAVUTAMISEKS (VÄLJAÕPPE
PROGRAMM).**

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Tingimused FEES uuringu väljaõppe programmis osalemiseks	4
2. Kliinilise logopeedi kompetentsid FEES uuringu isesiesvaks läbiviimiseks	5
3. FEES uuringu väljaõppe programmi õpiväljundid	6
4. FEES uuringu väljaõppe korraldus	7
5. FEES uuringu väljaõppe võimalustest teavitamine ja dokumentatsioon	9
6. Juhendi koostamise töörühm	9
Kasutatud kirjandus	10

Sissejuhatus

Fiiberendoskoopiline neelamisuuring (ing Fiberendoscopic Evaluation of Swallowing, lüh FEES; siin edaspidi: FEES uuring) on nasoendoskoopiline uuring, mis on USA-s 1980.-ndatel S. Langmore poolt spetsiaalselt logopeedi poolt läbiviimiseks välja töötatud neelamisfunktsiooni diagnostika, dünaamika hindamise ja toitumisviisi ning efektiivse neelamistehnika väljaselgitamise uuring.

Kliiniline logopeed peab omama FEES iseseisvaks uuringu teostamiseks (sisaldab skoobi käsitsemist) kompetentsi. Kompetentsi saavutamiseks tuleb läbida FEES uuringu väljaõppe program (siin edaspidi: programm). Programmi koordinaator on Eesti Kliiniliste Logopeedide Selts.

Programmi läbimisel väljastatakse sertifikaat. Sertifikaat allkirjastatakse juhendi koostajate töörühma poolt ja lisaks ühe eriarsti poolt, kellele tõestati skoobi sisestamise tehniline oskus.

FEES uuringu sertifikaat annab tööandjale, patsiendile ja teenuse rahastajale kindluse, et uurija omab kompetentsi uuringu iseseisvaks ja ohutuks läbiviimiseks.

Käesoleva dokumendi eesmärk on kirjeldada kliinilise logopeedi poolt isiesivalt teostatava FEES uuringu jaoks nõutavaid kompetentse ja juhendit kompetentside saavutamiseks (programmi).

Programmi läbinud kliiniline logopeed on spetsialist, kes viib FEES uuringu endoskopistina läbi, mille käigus:

- diagnoosib neelamishäire;
- selgitab välja neelamishäire põhjused;
- hindab neelamishäire mehhanismi;
- selgitab välja penetratsiooni-aspiratsiooni;

- selgitab välja suukaudse toitumise võimalikkuse;
- viib uuringu ajal läbi asenditeraapia võtteid ja neelamismanöövreid vastavalt neelamishäire esinemise iseloomule;
- hindab neelamismehhanismi erinevate toidukonsistentside neelamisel;
- selgitab välja turvalise neelamisviisi;
- määrab neelamisteraapia vastavalt neelamishäirele;
- märkab anotoomilist patoloogiat.

Programmis osalemiseks peavad olema täidetud vastavad tingimused (vt allpool). FEES uuringut peavad läbi viima kaks kliinilist logopeedi. Uuringut teostaval juhtival (skoopi käsitseval) kliinilisel logopeedil peab olema omandatud FEES uuringu teostamise väljaõpe kas Eestis või mujal Euroopas, Ameerikas, Austraalias. FEES uuringut assisteerival (abistaval) logopeedil ei pea olema uuringu iseseisva teostamise sertifikaati.

Programm koosneb erinevatest etappidest. Programmis osaleja dokumenteerib oma tegevused igal etapil. Oskuste ja teadmiste puudujääkide korral tuleb vastavad programmi etapid uuesti läbida.

Käesoleva juhendi koostamisel on aluseks võetud vastavad dokumendid Euroopast, Ameerikast ja Austraaliast, kus logopeedid teostavad FEES uuringuid juba aastakümneid. Euroopast on aluseks võetud Euroopa Neelamishäirete Assotsiatsiooni FEES sertifitseerimise juhend.

1. Tingimused FEES uuringu väljaõppe programmis osalemiseks

Programmis osalemise tingimused on:

1. Magistrikraad logopeedias
2. Teadmised nina-neelu-kõripiirkonna anatoomiast, füsioloogiast ja patoloogiast.
3. Põhjalikud teadmised neelamishäiretest, selle põhjustest, diagnostikast ja ravist.
4. Tervishoiusüsteemis töötamine, sh kogemus igapäevatöös neelamishäirega patsientide hindamise ja teraapia läbiviimise osas vähemalt 2 aasta jooksul.
5. Valmisolek edasiseks iseseisvaks enesetäiendamiseks.

6. Logiraamatu pidamine kompetentside erinevate osade tõestamiseks programmis osalemise ajal.
7. Haigla poolt korraldatud elustamiskoolituse läbimine.

2. Kliinilise logopeedi kompetentsid FEES uuringu iseseisvaks läbiviimiseks

FEES uuringu iseseisva läbiviimise kompetentsid on:

- protseduuriline
- interpretatsiooni alane
- tehniline

Protseduurilise kompetentsi allosad on:

- patsiendi uuringuks ette valmistamine;
- uuringu näidustuste ja vastunäidustuste tundmine;
- uuringuks nõusoleku küsimine;
- uuringul kasutatavate testtoitude ettevalmistamine;
- endoskoobi desinfitseerimise nõuete ja meetodite tundmine;
- infektsiooninõuete tundmine;
- oskus asjakohaselt reageerida uuringu käigus võimalike komplikatsioonide korral.

Interpretatsiooni kompetentsi allosad on:

- normaalse ja patoloogilise anatoomia ning füsioloogia tundmine ja kirjeldamine ning vajadusel eriarsti juurde suunamine;
- FEES uuringu videosalvestuse kirjeldamise oskus;
- kompensatoorsete ja/või terapeutiliste võtete kasutamise oskus neelamismehhanismi mõjutamise eesmärgil;
- kokkuvõtte koostamise ja dokumentatsiooni täitmise oskus uuringu käigust ja tulemustest.

Tehnilise kompetentsi allosad on:

- skoobi sisestamise oskus FEES uuringu läbiviimise eesmärgil;
- spetsiifiline skoobi käsitlemise oskus uuringu erinevatel etappidel sõltuvalt neelamishäire iseloomust, patsiendi positsioneerimisest ja neelamismanöövritest;
- patsiendi ja abistava logopeedi juhendamise oskus FEES uuringu käigus endoskoopistina.

Kõik kolm kompetentsi vajavad eraldi tõestamist.

3. FEES uuringu väljaõppe programmi õpiväljundid**FEES uuringu väljaõppe programmi õpiväljundid protseduurilise kompetentsi alal.**

Programmi protseduurilise kompetentsi läbinu:

- Tunneb FEES uuringu näidustusi ja vastunäidustusi.
- Oskab tutvustada FEES uuringut patsiendile ning tunneb protseduureegleid patsiendilt ja ravimeeskonnalt informeeritud nõusoleku saamiseks.
- Oskab patsienti FEES uuringuks ette valmistada.
- Tunneb ära uuringu käigus tekkida võivad komplikatsioonid ja oskab neile meditsiinipõhiselt reageerida.
- Tunneb FEES uuringu aparatuuri ja oskab lahendada ettetulevaid lihtsamaid tehnilisi probleeme.
- Oskab ette valmistada uuringuks vajaminevad toidu- ja vedelikukoguseid.
- Tunneb endoskoobi desinfitseerimise protseduuri.
- Tunneb infektsiooninõudeid enese ja patsiendi kaitseks.

FEES uuringu väljaõppe programmi õpiväljundid interpretatsiooni kompetentsi alal.

Programmi interpretatsiooni kompetentsi läbinu:

- Tunneb normaalset ja patoloogilist anatoomiat ning normaalset ja patoloogilist neelamismehhanismi, oskab seda kirjeldada, dokumenteerida ning teab, millal suunata diagnoosimiseks eriarstile.
- Tunneb neelamishäire avaldumist sõltuvalt põhihaiguse iseloomust.
- Oskab uuringul kasutada kompensatoorseid ja/või terapeutilisi võtteid neelamismehhanismi mõjutamise eesmärgil.
- Oskab anda patsiendile ülevaate uuringul avaldunud neelamishäire iseloomust ning teha soovitused edasiseks toimumiseks ja teraapiaks.

Järgneva tehnilise kompetentsi läbimise eelduseks on eelneva kahe kompetentsi läbimine.

FEES uuringu väljaõppe programmi õpiväljundid tehnilise kompetentsi alal.

Programmi tehnilise kompetentsi läbinu:

- Oskab iseseisvalt endoskoopi sisestada ja seda käsitseda FEES uuringu läbiviimise eesmärgil.
- Oskab uuringu erinevatel etappidel skoopi spetsiifiliselt käsitseda sõltuvalt patsiendi positsioneerimisest ja neelamismanöövritest.
- Oskab endoskopistina juhendada patsienti ja abistavat logopeedi.

4. FEES uuringu väljaõppe programmi korraldus

Väljaõpe toimub Eesti Kliiniliste Logopeedide Seltsi (EKLS), Austraalia Critical Care Research Group'i ja TÜ Medicina valdkonna kliinilise meditsiini instituudi täienduskeskuse koostöös läbiviidava programmi alusel.

Väljaõppe käigus toimub etapiviisiline praktiliste oskuste kontrollimine superviisorite poolt ning teoreetiliste teadmiste kontroll (eksam). Skoobi sisestamise oskuse tõendab eriarst (soovitavalt KNK arst, pulmonoloog vm).

Protseduurilise kompetentsi väljaõppe sisaldab:

1. EKLSi poolt korraldatav FEES uuringu väljaõppe koolitus koos koolitusel edastatud teadmiste ja oskuste kontrolliga koolituse lõpus.

Koolituse juhendajaks on FEES uuringu sertifikaati omav ja praktiseeriv kliiniline logopeed.

2. Iseseisev etteantud teaduskirjanduse lugemine ja omandatud teoreetiliste teadmiste kirjalik eksam¹.

Eksamikomisjoni liikmeteks on FEES uuringu sertifikaati omavad kliinilised logopeedid.

Eksamimaterjalid on välja töötatud juhendi koostaja poolt toetudes ESSD, UK ja Austraalia FEES uuringu kompetentsi omandamise töömaterjalidele. Eksamiaterjalide koostamisel on konsulteeritud töögrupiga.

Interpretatsiooni alane kompetents sisaldab:

1. FEES uuringu läbiviimise õpetamiseks korraldatavad koolitused.
2. FEES juhtumite hindamine FEES uuringu väljaõppe koolituse käigus.
3. Vähemalt kolme etteantud FEES uuringu juhtumi grupis hindamine koolitusel.
4. Vähemalt 10 patsiendi FEES (video)uuringu täies mahus iseseisev kirjeldamine. Iga uuring tuleb interpreteerida selleks välja töötatud protokollis.
5. Vähemalt 3 FEES uuringu juures viibimine ja selle täies mahus protokollipõhine interpreteerimine. Nimetatud etapp sisaldab ka patsiendile info jagamist ja nõusoleku saamist, uuringu käigu planeerimist, selle eesmärgi seadmist ja uuringut kokkuvõtva protokollis kirjutamist ning patsiendile ja ravimeeskonnale tagasiside andmist.

Tehniline kompetents sisaldab:

1. Vähemalt 5 nasoendoskoopia iseseisev sooritamine tervel inimesel koolituse käigus.
2. Vähemalt 10 (soovitavalt 15) nasendoskoopia sooritamine FEES uuringu eesmärgil düsfaagiaga patsiendil direktse supervisiooni käigus. Kohustus uuring ka protokollipõhiselt dokumenteerida.
3. Skoobi sisestamise oskuse lõplik tõestamine toimub nasoendoskoopias pädevale eriarstile (näiteks kõrva-nina-kurguarst vm). Etapi läbimiseks on nõutav skoobi sisestamise oskuse tõestamine vähemalt kolmele patsiendile.

¹ Kirjaliku eksami sooritamine toimub TÜ meditsiiniteaduste valdkonna kliinilise meditsiini instituudi täienduskeskuse kaudu.

Märkus: UK-s, Ameerikas, Austraalias või ESSD raames omandatud FEES teostamise sertifikaat on samaväärne Eestis saavutatud sertifikaadiga.

Võimalik on omandada kompetentsid osadena erinevates riikides.

5. FEES uuringu väljaõppe võimalustest teavitamine ja dokumentatsioon

Programmi läbinud kliiniline logopeed saadab dokumentatsiooni etappide läbimise kohta hindamiseks programmi koostamise töögrupile. Hindamiseks esitatavad dokumendid peavad olema täidetud protokollipõhiselt. Protokollid väljastatakse sertifikaadi taotlejale individuaalselt ja taotleja tagastab need täidetuna hindajale vastavalt selleks ettenähtud korrale.

Dokumendid kuuluvad säilitamisele vähemalt 5 aastat.

Programmiga seonduv informatsioon kajastatakse EKLS kodulehel.

Juhendi koostamise tööühm

Juhendi koostaja:

Dr Anna-Liisa Sutt Vowden, PhD, CPSP (certified practicing speech pathologist)
Austraalia. FEES sertifikaat Austraalias ja Inglismaal.

Juhendi koostamise konsultandid:

Anne Uriko, kliiniline logopeed, ESSD FEES sertifikaat; Tõend endoskoobi sisestamise oskuse kohta (Dr. Kristel Kalling, ITK).

Kaie Kukk, kliiniline logopeed, ESSD FEES sertifikaat

Raili Vaidlo, kliiniline logopeed, ESSD FEES sertifikaat

Merle Mõttus, kliiniline logopeed, ESSD sertifikaat

Ene Taurafeldt, kliiniline logopeed, EKLS juhatuse liige

Kasutatud kirjandus

1. RCSLT FEES Position Paper, UK, märts 2015.
2. RCSLT FEES Competency Framework, UK, märts 2015.
3. FEES Competency Pathways Document, Speech Pathology Fiberoptic Endoscopic Evaluation of Swallowing Competency Program, Queensland Health, Austraalia, Juuli 2014.
4. FEES Competency Training Program, Queensland Health, Austraalia, veebruar 2012.
5. American Speech – Language - Hearing Association (2005). *The Role of the Speech-Language Pathologist in the Performance and Interpretation of Endoscopic Evaluation of Swallowing: Position Statement*.
<https://www.asha.org/policy/ps2008-00297/>
6. Dziewas, R., Baijens, L., Schindler, A., Verin, E., Michou, E., Clave, P. (2017). "European Society for Swallowing Disorders FEES Accreditation Program for Neurogenic and Geriatric Oropharyngeal Dysphagia" *Dysphagia*, 12: 32-6, pp 725–733.